

ËL BULETIN ÈD L'ACADEMIA

Nr 16

dla lenga piemuntèisa

Avril 2008

Editur: B. Villata

Cu-Editur: A. Costanzo

Ël vut ëd j'Italian fora d'Italia

Ant ës cit antèrvent, ch'a prèssed j'elessiun ëd chèiche sman-a, is prupunuma ëd presenté an poche parole cula fassa 'd pupulassiu mutubin eterugenia che an Italia a definissu j'*Italiani all'estero*, eletur che dël 2006 a l'han vutà për la prima vira mandand al Parlament italian ëd pulitic ch'a l'han pèrmëtü al govern d'avèj la magiuransa bin se balarin-a.

Anviarand sta ciaciarada i pensuma ch'a tuca fé na dèstinsiun tra *Italiani all'estero*, valadi Italian fora d'Italia, e sitadin d'urigin italian-a. Ij prim, ch'a l'han ël passaport italian, a peulu vuté për elege d'arpresentant al parlament italian s'a sun iscrit a l'anagrafe dj'Italian resident fora d'Italia (AIRE). Jè scund, ch' a peulu nen vuté perchè ch'a l'han pa la nassiunalità italian-a bele ch'a peudu esse nait an Italia, a sun për la pipart ëd pèrsun-e d'urigin italian-a.

A tuca peui co di che an serti pais, cume për esempi an Canadà, a l'é cunsentia la dubia nassiunalità e dunc a sun vaire le pèrsun-e ch'a peulu vuté për elege ëd parlamentar dël govern dël pais ëd residensa e 'd cul ëd pruvienensa.

Cum as peul a belasi dedüe da lon ch'as é pensa disse, ël cuncet *Italiani all'estero* a sutantend na bela partia 'd pèrsun-e ch'a l'han ël passaport italian e ch'a stan ant ij pais pì divers. E për esse pì cialir tüt ës mund a curèspund a 'n continuum ëd gent andüa che da na banda a-i sun ëd pèrsun-e naite e socalisà an Italia e da l'auta 'd pèrsune ch'a sun naite ant ij pais pì divers da d'emigrant italian o d'urigin italian-a che a so temp a l'han registrane la nàssita ant j'ufissi cunsular italian.

Da sta cita descrissiun a l'é co belfé capì che sti *Italiani all'estero* a custitüissu na pupulassiu tüt aut che umugenia, bin difissil da definì co per lon ch'a rësguarda la cumpetensa dl'italian, lenga che pochi a san bin, vaire a l'han dësmentià e d'auti

mai amprenü bin ch'a siu franc istrui e ch'a parlu duntré aute lenghe e tra custe, prima 'd tüt cula dël pais anté ch'a vivu, idioma che për lur a l'é mutubin pì ampurtant che l'italian. Da ste poche righe i pensuma ch'as peussa già fesse na cita idea dla gran diversità dj'*Italiani all'estero* dzurtüt peui s'as ten present che 'd cumünità italian-e a sun spatarà an tütü ij cuntinent.

Che le statistiche relative a j'elessiun dël 2006 e forse co a cule dël 13 e 14 d'avril an disu che j'*Italiani all'estero* a l'han pa vutà an meud massiss e che la pèrsentual dij vutant a sia gnanca rivà al 50 për sent an sorprend pa. E son co se a tuca ten-present che për vuté a bastava mac spedì al Cunsulà cumpetent n'anlupa già afrancà.

An Italia sta bassa pèrsentual ëd vutant a l'era staita giüdicà an manera pitost diferenta. Chi ch'a l'ha vist andiferensa, chi na mancansa 'd madürità e via fort... dasend ëd giüdissi che a nui an èsmia-vu nen propi apruprià. Për vèdde se ij vaire cument ch'i l'avü lesü dop j'elessiun dël 2006 a curèspundü co al pensé dj'Italian ch'i cunussuma, i l'uma sèrcà 'd sente 'l parì 'd chèiche amis e cunussent ch'a stan a Munreal. De ste pèrsun-e cheidün-a a l'ha mac ël passaport italian, d'aute anvece a l'han la dubia nassiunalità e vaire, bin che nait an Italia, a sun mac Canadèis. Tüte le pèrsun-e cunsültà a l'han chità l'Italia almen da na tranten-a d'ani.

Secund sùa upiniun chi ch'a l'é astenüsse dal vut a l'ha falu për vaire mutiv: o perchè ch'a artenià nen giüst vuté për ij govern ëd dui pais o perchè, unestament, as sentia nen abasta anfurmà për serne 'n partì dunt a cunussia gnanca 'l programa upüra co perchè la pulitica italian-a a-j anteressa propi gnente bin se, për ëd rasun sentimentaj, a guerna la nassiunalità d'urigin ansem a cula dël pais anté ch'a viv.

A l'é co staje chi ch'a l'ha dit che dait che an gé-

ner as anteressa gnanca dla pulitica nassiunal, pruvinsial e cumünal dël pais andüa ch'a stà, a-j èsmija franc furavìa 'd duvèj vuté për eleger ij guvernànt ed lè stat anté ch'a l'é nait e che adess a cunoss mac superficialment e a na capiss quasi gnanca pì la lenga.

A pruposit ed lenga a tuca co di che nen sempe ij messagi dij pulitic a sun ciar co për chi ch'a sa bin l'italian e peuj la caterva 'd partì present ant le liste eleturaj italian-e a giüta nen l'eletur. E a l'é gnanca d'ajüt 'l fait che ij partì a cambiü nom da na vira a l'auta. Lon che anvece a ambarassa chi ch'a l'é custümà a sërne mac tra dui o trè partì a l'é 'l fusun ed le liste marcà ant le schede eleturaj italian-e.

Dunc, stasenda parèj le cose, lon ch'a l'ha stüpi cheidün-a dle persun-e antèrpelà a l'é staita la pensental, për lur pitost auta, dj'*Italiani all'estero* ch'a l'han vutà ant j'elessiun dël 2006. Lon che cheidün dij pì anfurmà a riessia nen a spieghesse a l'é 'l perchè, daita la situassiun ecunomica anté ch'as treuva nos pais, a sia nen pensasse d'armandé 's vut ed j'*Italiani all'estero* a 'n mument pì prupissi, quand che le finanse a sarü stait ant nè stat pì solid.

An fund, për lon ch'a rësguarda ij raport cun èl pais d'urigin, an qualsissia part ch'as truvèissu j'*Italian* resident fora d'Italia a l'han sempe avü 'n punt d'arferiment ant ij vaire üfissi cunsular o ant j'ambassade e an si ültim temp co ant ij divers patrùn e 'n depütà o 'n senatur a-j serv propi a gnente, tantu pì che an vaire cas stu so arpresentant a sarìa mutubin pì lontan perchè, pianda cum esempi 'l Nordamèrica, a-i na sun trè për 'n teritori almen sinquanta vire superiur a cul italian e dunca mutubin pì lontan da j'elètur che ij vaire cunsulà o ambassade.

Vnisend a la chestiun ecunomica bin che për l'*azienda Italia*, cum a custümu ciamea adess, ste spèise a arpresentu nen na cifra eccessiva, a tuca për amette che butanda ansema tüti ij cust as duvria rivé a 'n muntant rëspetabil. A jè stipendi dij disdeut elet e dij vaire segretari, ai rimburs dè spèise për d'eventuj cungrass, viagi, pèrnutamènt, indenità varie e via fort... as duvria giunteje

ij cust ed j'elessiun, ch'a sun tüit aut che andiferent, e parèj as duvria rivé a na cifra che, për mudesta ch'a sia, a l'avria pudü serve a puntalé 'n bilansi ch'a quadra pa o co për d'aute spèise ütile cume për esempi l'aument ed le pensiun minime o l'agiüt a cule famije ch'a tribülu a tiré anans.

Anvece dè svelti la bürucrassia a smija che 'l vut ed j'*Italian all'estero* a l'angreva co an so pais. An efet, dacant a j'assuciassiun lucaj che bin o mal a funsiun-u da sempe, a-i na sautran fora vaire aute suvensiunà dai partì italian an meud che nen mac a aumentu le spèise, ma 'd vire as riva quasi a la paralisi perchè che magara për pijé na decisiun për na cosa da gnente as dèscüt a vaire livej e nen sempe le sulüssiun finaj a sun le pì logiche e le pì vâlde.

An tüte manere malgré la prumèssa dè svelti la bürucrassia e d'ardüe 'l nümer dij parlamentar as é cuminsasse a giuntejne na vinten-a che secund vaire a servu propi gnente. J'*Italian* espatrià a l'avü da manca che cheidün a difendèissa ij so drit vaire ani fa, adess an n'an pì nen da manca. Tütun, a la mira ch'i suma rivà, për difende ij drit dij so cunsitadin forse a sarìa mej che ste persun-e 'd bun-a vuluntà a intrèissu ant la sen-a pulitica dël pais anté ch'as treuvu.

Chi ch'a l'ha parlane dè stu pesantur bürucratic a l'ha sitane cume esempi ij *Comites* o 'l *CGIE* (Cunsèj general ed j'*Italian* fora d'Italia), urganism cust ch'a cunta vaire arpresentant e ch'a l'ha avü sùà ültima riuniun plenaria a Ruma dal 5 al 7 mars passà. A smija che st'ann as duvria co avèj leu na *Conferenza Mondiale dei Giovani Italiani e di Origine Italiana all'estero*. E suvens sti cunvegn mundiaj a sun pressedü da cuj regiunaj, nassiunaj e via fort.

Stu cunussent a l'ha co cunfidane che vaire ani fa a l'era stait anvità a dui dè sti cunvegn: ün urganisà da sùà Regiun e l'aut dal Guvern sentral. Secund so meud ed pensé sti cunvegn a sun èstait antèressant, ma nen abasta për giüstifiché na spèisa pitost grossa për ed cunvegn anduva che vaire gran persunagi a l'han fait ed dèscurs vremen fiameng, ma che a la fin a l'é cunclüdüsse gnente.

E tüt son a l'avìa daje l'ampressiun che l'Italia a füssa 'n país mutubin ric pèrchè ch'a pudìa pèrmètse d'anvitè pèr vaire di 'd senten-e 'd pèrsun-e ch'a vnisiu da tüte le part dël mund e mac pèr feje sen-te 'd bej dèscurs pien èd retorica.

An sustansa tnisend cunt co djè stipendi, sicüra nen da pensiunà, a chi ch'a cüdiss l'organisasiun dè sti cunvegn, ste spèise a deuvu peisé an sël bilansi glubal e a la fin chi ch' a-j giunta a l'é chi ch'a duvria esse 'l benefissiarì 'd tüte ste inisiative encumiàbij. Tant pèr fé n'esempi tèra a tèra, ch'as pensa che mac pèr la tassa dël passaport, si n'Italian a spend an dùdes mèis pì che lon che 'n Canadèis a spendria an sinc ani.

A part lon ch'as é pen-a disse, a tuca peui co ten-e cunt che la pussibilità 'd diventè depüta o senatur a fà goj a tanti e a l'é nen na cosa furavia che chi ch'a riess nen a intré ant ël gir a sia tüt aut che cuntent. Co senza lese tra le righe 'n sègn dè stu malmastià a l'é visibil ant la stampa setimanal an lenga italian-a ch'a seurt ant le sità anté ch'a-i é na sèta pupulassiun ch'a les nosta lenga. E a la lunga stu amerur a l'é cume na càmula ch'a rüsia la cuesiun èd cumunità che pèr ani a sun èstaite d'esempi d'umugeneità, d'üniuin, d'agiüt ressi-pruc e 'd sulidarietà.

Na fota ampèrdunàbil

Mentre ch'i stasiu pèr preparé 's buletin i suma ancurzèsse che j'ültime dùe pàgine dël nümer ch'a fà quindes a j'èru idèntiche. I suma propi nen cum èspieghé na fota parèj e pèr büteje 'n tacun, ansem a le scuse, ant la pàgina quat i arpurtuma ël test ch'a duvia esse a pàgina trè dël nümer quindes.

La storia di un piemontese in Egitto

Vers la metà 'd fèrvé i l'uma avü 'l piasì 'd riceve 'n liber franc interessant ch'i cunsiuma a tüti e an particular a chi ch'as antèressa a jè stüdi piemuntèis e co a la dèscuerta dij tesor èd l'Egit dij faraun.

Ès liber pressius ch'as antitula *Bernardino Drovetti - La storia di un piemontese in Egitto*, a l'é scrit dai profèssur Giorgio Seita e Valerio Giacoletto Papas e publicà da Le Château Edizioni d'Aosta.

Sürti dël 2007, ès vulum sü Bernardino Drovetti a anviara la culan-a *Terra e Libertà*, dirigiüa da

j'autur dël liber pen-a mensiunà che, an custa serie 'd liber, as prupun-u èd cunté la storia e la vita 'd pèrsunagi dël Canavèis.

Vist ël prim vülüm, i l'uma gnün dübi che sta culan-a a l'avrà 'n gran sücess.

Püblicassiun

Ant ël prim trimestr dël 2008 a Munreal a sun sürtije dui liber dunt l'argument a duvria antèressé ij Piemuntèis. Èl prim dè sti vülüm, *Osservazioni su "La lingua dell'Alione" - Grammatica dell'astigiano del secolo XVI* a presenta le régule gramaticaj ch'as peulu dedüe da le vaire cumèdie dl'Opera Jocunda. A tuca dè che, gavà lè stüdi 'd Claudio Giacomino dël prinsipi dël Neuvsent e malgré l'ampurtansa dl'Aliun, fin adess mai gnün a l'avìa analisà ancreus la lenga 'd sùe cumèdie. Daita la richèssa 'd furme lessicaj e de strütüre gramaticaj ès vülüm èscrit da l'editur d'ès buletin a duvria antèressé e nen poc ij cültur èd nosse parlà piemuntèise.

Le scund stüdi dël midem autur, *Les Piémontais du Québec 1665-2008*, a trata anvece dla presensa dij Piemuntèis ant ël Quebec dai temp èd la Neuva Fransa ai nossi di. Stu librèt an trè lenghe a l'é stait èscrit an umagi ai 400 ani dla sità 'd Quebec e co pèr aurcurdè ij Piemuntèis ch'a l'han cuntribüi al dèslup dla provinsa già fin-a dai temp dël prim stansiament dij Fransèis..

La Famija Piemontèisa 'd Montreal

Adess che na bun-a part èd la fioca a l'é slinguasse la Famija Piemontèisa 'd Munreal a l'ha pensà bin d'arpijé sùe atività. Cuntuand la custüma dl'ann passà as é cuminsasse cun na seirà gastronomica cültural ch'a l'ha avü leu ant ël bel mes dla Petite Italie.

Cume sempe la riüniun a l'é staita franc agreàbil e la presetanssiun dël baroc piemuntèis, fatta dal sociu Roberto Tassinario, a l'é staita apressià da tüti ij present ch'a l'han co avü la goj èd vèdde j'imàgin èd cheidün-a dle ciadeuvre dël Baroc èd ca nostra.

Vist ël sücess e l'antèressi pèr custe seirà "an famija" as pensa già d'organisene d'aute. La prima a duvria avèj leu 'l 29 èd magg e as parlerà dij Valdèis èd la Tur.

Le cumedie 'd Mario Leoni (1847-1931)

Divers da lon ch'a riva për la prosa, ël teàtro an piemuntèis a l'é tüt 'n fusun d'oeuvre franc anciarmante cun vaire ciadeuvre ch'an dan ëd bej s-cianc ëd la vita, dla sucetà dël periud ch'a sun èstait scrite.

Për maleur però, nà bun-a part dè ste cumedie a sun poc cunussüe, nen mac dal gran pùblic ma co da vaire amator ëd jè stüdi piemuntèis. La rassun a l'é mutubin sempia: poche a sun èstampà e, an vaire cas, an sirculassiu as treuva mac ëd test manuscrit e futucupia.

Ch'as pija për esempi 'l cas ëd la prudüssiun ëd Mario Leoni, sèudonim ëd Giacomo Albertini. Bin ch'a l'abia scrivü vaire cumedie 'd gran sücess, a sarìa propi malfé truvé 'd sùe euvre stampà. E son a càpita co për sùe cumedie pì famuse cume *l bibi* o *Ij malnütri*, che püra a l'avü cunussü 'n sücess eclatant, tant ch'a l'han fin-a traduvüje an d'aute lenghe e a l'han arpresentaje an d'alti pais.

Për vaire temp i l'avìa sèrcà ün-a dè ste cumedie e, për asar, i l'hai parlane cun Mario Maina dla Cumpania teatral La Trebisonda 'd Candieul ch'a l'ha fame avèj 'n test futucupia dël *bibi*. Bin ch'as tratèissa 'd na futucopia ëd na trascrissiun ëd n'auta futucopia scrita a man da chi sà da chi, i l'hai pudü apressié sta ciadeuvra scrita dël 1877.

Èl bibi, ch'i pudriu tradüve an piemuntèis mudern cun ël cichèt, an èsmun ëd quadrèt viv ëd la vità 'd Türin ant j'ani ch'a ven-u dop l'Ünificassiun ëd l'Italia, ma an presenta dco n'aspet ëd la miseria ëd cuj temp e an particular 'n vissi, cul dël cichèt, che a cuj temp a fasìa 'd gran ravagi e a ruvinava vaire famije. Le pì bele cumedie 'd Mario Leoni nen mac a presentu le chestiuun e ij prublema pì grev e dulurus ëd la sucetà 'd so temp, ma a anquadru la vita dël popul arpresentandne ij vissi, le pen-e, la miseria e co la grandèssa, ël curagi e dzurtüt la buntà. E son as pudria già antüllu dai tituj ëd sùe cumedie pì cunussüe cume *l bibi* e *Ij malnütri*, pen-a mensiuà. A custe i pudriu giunteje *La fija dël borgnu*, *Èl drit ëd vive*, *An nom ëd la lege*, *Sconde nosse*, *Ij bancarotié*...

Le cumedie 'd Mario Leoni a sun franc anteres-

sante co da la mira lenghistica perchè ch'a sun pien-e 'd bele espressiun che adess as sentü pa pì.

Da giuvu Mario Leoni a fasìa 'l cumess e a vendìa dè stoffa. Dop ij sücess ëd sùe cumedie a l'é diventà co rumanzié e giornalista. A l'é peui co stait elet Deputà al parlament anté ch'a l'ha sempe difendü la causa dël popul

La müdaja 2008 a Giacomo Giamello

An sùa riuniun dël prim d'utùber 2007 ël Cunsèj diretiv dl'Academia a l'ha dessidü a l'unanimità 'd deje la müdaja për ël 2008 a Giacomo Giamello. Bin che a sia médic ëd professiun, an si ültim ani a l'ha ampegnà gran part ëd so temp liber, se nen tüt, a d'arserche lessicaj ch'a l'han permëtüje 'd pùbliché d'ueuvre fundamentaj cume 'l *Dizionario Botanico* (2004) e 'l *Dizionario Zoologico* (2005) ch'a custitüissu 'n punt d'arferiment për chi ch'as anteressa 'd butànica e 'd zuulugia. Sti test a sun intrà an vaire biblioteche italian-e rivanda co an d'istitüssiun üniversitarie e fin-a 'nt l'América.

A part ël valor sientific, j'oeuvre 'd Giacomo Giamello a l'han ël gran vantagi 'd presenté ij test piemuntèis ant na grafia sempia e acessibila, co a jè stüdius ch'a parlu nen nossa lenga. A pruposit ëd Giacomo Giamello propi a dzèmber dël 2007 a l'ha pùblica *La lingua dell'Alta Langa...*, dunt as é già parlasse ant ël nümer 15 e che, cume le preseddente, a l'é staita franc apressià dai letur.

Ma tra tüti ij mérit ëd Giacomo Giamello cul ch'an surprend e ch'an pias ëd pì a l'é ch'as gena nen a parlé piemuntèis cun chi ch'a lu capiss. Se tüti a fèissu cume chiel a l'é sicür che nossa lenga a sarìa nen ant lè stat pietus ch'as treuva ancheuj.

Fin adess a l'han ricevü la müdaja dl'academia: Alfredo Nicola (Alfredino) 1992; Camillo Brero 1994; Tavo Burat 1996; Giuseppe Perrone 1998; Gianrenzo Clivio e la Famija Albèisa 2000; Giuliano Gasca Queirazza e Gino Gronchi 2002; Gianfranco Gribaudo 2004; Gerald L. Fabian (S.F.-California) e la Famija Canavzan-a 2006. Cum as sà l'academia a cunferiss sùa müdaja a 'd pèrsunalità o a d'organism ch'as dèstacu për sùa euvra an favur ëd la lenga e dla culturà piemuntèisa.

A Türin ès buletin a l'é dait an umagi ai client dël Pastificio Giustetto, Via Santa Teresa 19, ang. Via S. Fr. d'Assisi e dël Ristorante I Cavalieri, Corso Chieri 18

Èl temp a passa, passumlu bin